

ΥΠΠΟ - ΕΣΜΑ

ΜΕΛΕΤΕΣ - ΕΚΘΕΣΕΙΣ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ ΤΕΧΝΙΚΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ

Α. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΣΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΕΧΘΕΙΟΥ

ΑΘΗΝΑ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1981

"ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΣΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΕΧΘΕΙΟΥ"

1. Είσαγωγή

Είναι γνωστό ότι έδω καί 2 μήνες περίπου άρχισε ή προσπάθεια άνασυνθέσεως τών μελών του Ν. τοίχου. Από τήν έργασία πού έχει πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα, προέκυψαν όρισμένα ζητήματα πού άφο-ροούν τούς άναγκαίους τρόπους έπεμβάσεως στό άρχαιο ύλικο. Οι τρό-ποι αυτοί δέν μπορούν νά συμβαδίσουν μέ τίς προτάσεις πού έγιναν στην μελέτη για τήν άποκατάσταση του Έρεχθείου, σέ ότι άφορά τήν μεταχείριση του άρχαίου ύλικού κατά τήν διαδικασία τών συνδέσεων τών μελών μεταξύ τους.

Οι άωτιφάσεις τής έφαρμογής μέ τίς προτάσεις τής μελέτης όφεί-λονται σέ δεδομένα (νεώτερα) πού προέκυψαν από τήν άποσυναρμολόγη-ση τών μελών του Έρεχθείου, από τήν όποία διαπιστώθηκε ότι ή κα-τάσταση τών άθέατων έπιφανειών ήταν πολύ χειρότερη από αύτή πού ύ-πέθετε άρχικά ή μελέτη.

Γιά όλα τά ζητήματα πού προκύπτουν μέχρι σήμερα καί πρίν γίνει όποιαδήποτε έφαρμογή ζητάται ή γνώμη τής Έπιτροπής Άκροπόλεως, ή όποία θά άποτελέσει καί τόν οδηγό για τήν πρακτική τής έφαρμογής στις άποκαταστάσεις στό Έρεχθείο.

2. Συμπληρώσεις τών κενών του Ν. Τοίχου

Κατά τήν άναδιάταξη τών μελών του Ν. τοίχου, τά όποια άναστη-λώθηκαν μέ τίς έργασίες τών Πιττάκη καί Μπαλάνου, προέκυψαν 15 κε-νές θέσεις λίθων, διότι άποδείχθηκε βάσει ίσχυρών κριτηρίων, ότι 15 μέλη αυτού άνήκουν στόν Β. τοίχο. Ήδη καί από τόν Β. τοίχο, παρ'ότι δέν έχει πραγματοποιηθεί ή άποσυναρμολόγηση τών άναστηλωμέ-νου τμήματός του, έγινε δυνατό μέ βάση τήν κεκτημένη έμπειρία νά προσδιοριστούν, μέ μικρές έπιφυλάξεις, μέλη πού άνήκουν στόν Ν. τοί-χο.

Τό πρόβλημα πού γεννάται στην περίπτωση αύτή, δηλαδή τής συμ-πληρώσεως τών κενών, είναι πρόβλημα κυρίως τής αίσθητικής έμφανί-

σεως τοῦ Μνημείου. Οἱ δυνατότητες τῆς συμπληρώσεως μποροῦν νά συνοψιστοῦν ἀτά ἑξῆς:

α) Τοποθέτηση ἀπό νέο μάρμαρο λίθων μέ ἀκέραιες τίς διαστάσεις τοῦ περιγράμματος τοῦ ἀρχικοῦ (χαμένου) λίθου.

β) Τοποθέτηση ἀπό νέο μάρμαρο λίθων μέ διαστάσεις μερικά ἀνταποκρινόμενες στό ἀρχικό περίγραμμα τοῦ ἀρχικοῦ μέλους. Στήν περίπτωση τοῦ Ν.Τοίχου π.χ. ὅπου ἡ ἐσωτερική παρειά (τῶν ἀναστηλωμένων) μελῶν εἶναι ἐντελῶς κατεστραμμένη ἀπό τήν φωτιά θά ἦταν δυνατό νά γίνει ἐφαρμογή τῆς μεθόδου αὐτῆς στούς λίθους πού θά κατασκέυαστοῦν ἀπό νέο μάρμαρο.

Πῶς ὅμως μπορεῖ νά ἐκφραστεῖ μία τέτοιας μορφῆς ἐντονή ὑποκειμενική διάθεση, ὥστε νά γίνει δυνατό νά ἀμβλυνθεῖ ἡ ὀπτική ἀντίθεση ὅχι τοῦ νέου ὑλικοῦ σέ σχέση μέ τό παλιό, ἀλλά ἡ ἀντίθεση τοῦ καθαροῦ περιγράμματος τοῦ νέου λίθου ἀπό τό ἀνήσυχο περίγραμμα τοῦ ἀρχαίου πού προέκυψε "τυχαῖα";

Ὁ Μπαλάνος ἔλυσε μερικά τό πρόβλημα μειώνοντας τό πλάτος τοῦ νέου λίθου τόσο, ὅσο γιά νά ἀνταποκρίνεται "στό μέσο βάθος θραύσεως" τῶν περιβαλόντων τό νέο μέλος ἀρχαίων λίθων.

Ἡ λύση φαίνεται ὅτι ἐκανοποίησε τήν γενική παρουσία τοῦ Μνημείου σέ μερικές περιπτώσεις, ὅπου ἔγινε αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ προσπάθεια.

Οἱ σημερινές προσθήκες ἀπό αὐτοτελεῖ νέα ἀρχιτεκτονικά μέλη πιστεύουμε ὅτι πρέπει νά ὑπακούουν αὐστηρά στά ἄρθρα 6, 12 καί 13 τοῦ Χάρτη τῆς Βενετίας.

Πρακτικά ὑπάρχουν οἱ ἑξῆς δυνατότητες:

1. Νά τοποθετηθεῖ τό νέο ὑλικό μέ ἀκέραιες τίς διαστάσεις τοῦ περιγράμματος καί τίς φανερές ἐπιφάνειες σέ τελικό στάδιο λαξεύσεως.

2. Νά τοποθετηθεῖ τό νέο μάρμαρο στίς ἀρχικές του διαστάσεις, ἀλλά δουλεμένο σέ φάση προγενέστερη τοῦ τελικοῦ σταδίου (π.χ. γιά τόν Ν. τοῖχο στήν νότια ἐξωτερική παρειά ἐργασία μέ κοπανάνι, στήν βόρεια πλευρά μέ χοντρό ἢ λεπτό βελόνι).

3. Νά ἐφαρμοστεῖ ἡ τεχνική τοῦ Μπαλάνου, δηλαδή τῆς μειώσεως τοῦ πλάτους τοῦ νέου λίθου σέ ὅρια πού προσεγγίζουν τό περίγραμμα τῆς θραύσεως τῶν περιβαλόντων τό νέο μέλος λίθων. (Οἱ ἐπιφάνειες ὅμως παραμένουν κατακόρυφες).

4. Νά θραύσει τήν παρειά τοῦ νέου ὑλικοῦ κατά "τυχαῖο τρόπο", πού θά ὑπακούει ὅμως σέ 2 ἀρχές: α) στήν φορά τῶν νερῶν τοῦ νέου ὑλικοῦ καί β) στά αἷτια πού ὁδήγησαν στό νά

θραυστεί τό άρχαίτο ύλικό μέ τόν τρόπο πού θραύ-
στηκε.

Στήν περίπτωση αύτή όμως εΐναι σάν νά έπαναλαμβάνουμε τό 1980
στό νέο μάρμαρο τά γεγονότα πού δημιούργησαν στήν έσωτερική πλευρά
του Ν. Τοίχου τήν κατάσταση πού ύπάρχει σήμερα. Βέβαια τήν κατά
"τυχαίο τρόπο" θραύση του νέου λίθου θά άκολουθήσει τό στάδιο τής
τεχνητής, μέ λιθοξοϊκά έργαλεΐα, κατεργασίας του ύλικου, ώστε νά
ύπάρχει μέ σαφήνεια ή διαφοροποίηση του νέου από τό άύθεντικό ύλικό.

*Από τούς προτεινόμενους 4 τρόπους συμπληρώσεως ό (1) καί ό
(4) παρουσιάζουν τά μεγαλύτερα προβλήματα έφαρμογής για έντελώς άν-
τιδιαμετρικούς λόγους ό καθένας, σέ σχέση μέ τό άρθρο 12 του Χάρ-
τη τής Βενετίας. *Η έπιλογή πιστεύεται ότι πρέπει νά γίνει μεταξύ
των μεθόδων (2) καί (3).

3. Συμπληρώματα άναστηλώσεως Μπαλάνου στά άρχιτεκτονικά μέλη του *Έρεχθεΐου

Κατά τήν άναστήλωση Μπαλάνου έγινε εύρύτατη χρήση άρχαίου ύ-
λικου προκειμένου νά συμπληρωθούν τά κενά πού προήλθαν από τήν τε-
χνητή άφαΐρεση των σιδηρών μολυβδοχοημένων συνδέσμων καί γόμφων ή
τήν θραύση του μαρμάρου από παράγοντες πού ύφείλονται στήν διάβρω-
ση των σιδηρών συνδέσμων. Τό ύλικό αυτό, κατά τήν άποψη μας, πρέ-
πει νά άφαιρεθεΐ για 2 λόγους:

α) *Έπειδή προέρχεται από άρχιτεκτονικά μέλη παλαιότερων τής άνα-
στηλώσεως Μπαλάνου κατασκευών, πράγμα πού δίνει - περιορισμένα βέ-
βαια - τήν δυνατότητα τής μελλοντικής ταυτίσεώς τους.

β) *Έπειδή ό τρόπος τής τοποθετήσεως του δημιουργεί προβλήματα
στατικής έπάρκειας στά μέλη καί άποκρύπτει σέ συνδυασμό μέ τίς πα-
χεΐς στρώσεις σιμεντοκονιάματος, σάν ύλικου συνδέσεως, χαρακτηρι-
στικά στοιχεία πού έχουν άμεση σχέση μέ τήν δομή του μέλους (έντορ-
μίες συνδέσμων, γόμφων, μοχλοβόθρια κ.λ.π.).

Τό πρόβλημα αυτό παρουσιάζεται ιδιαίτερα στίς έξωτερικές πα-
ρειές των λίθων του Ν.Τοίχου, όπου τό σύνολο σχεδόν των λίθων έχει
συμπληρωθεΐ μέ άρχαίο καί νέο (σέ μικρό βαθμό) ύλικό.

Από την αφαίρεση του άσχετου ύλικού και την προσθήκη του νέου θά γίνει φανερή η αντίθεση και η χρωματική άνομοιομορφία στον Ν. τοίχο και βέβαια, για πρώτη φορά θά γίνει φανερή η έκταση των επεμβάσεων της αναστηλώσεως Μπαλάνου στον Ν. τοίχο, οι προσθήκες δηλαδή που έγιναν στον τοίχο αυτό.

Προκειμένου όμως να άμβλυνθεί η χρωματική αντίθεση που σε πολλές περιπτώσεις επιτείνεται και από τον τρόπο που κατεργάζεται η τελική επιφάνεια του νέου μαρμάρου, προτείνεται η κατεργασία του νέου ύλικού να γίνει με λεπτό "κοπανάκι", μετά από την λάξευση με ντισλίδικο, πράγμα που θά βοηθήσει την επιφάνεια του νέου μαρμάρου να αποκτήσει πιο γρήγορα "τήν πατίνα", εκείνη που θά τό κάνει να προσομοιάζει με τό άρχαιο ύλικό, χωρίς να ταυτίζεται λόγω διαφορής λαξεύσεως.

4. Οι δυνατότητες χρησιμοποίησεως των ύφιστάμενων στο Μνημείο έντορμιών συνδέσεως των μελών μεταξύ τους.

Είναι γνωστό ότι η επανατοποθέτηση των λίθων στους τοίχους του Έρεχθείου έγινε κατά την διάρκεια των έργασιών των δύο αναστηλώσεων του Πιττάκη και του Μπαλάνου, με τυχαίο τρόπο, δηλαδή, δέν επιδιώχθηκε να βρεθεί η πραγματική άρχική κατασκευαστική δομή των τμημάτων του Μνημείου. Η άδυναμία αυτή των 2 προηγούμενων αναστηλώσεων δημιουργεί όρισμένα σοβαρά προβλήματα σε σχέση με την **ανάδιάταξη** των μελών από τίς θέσεις που είχαν τοποθετηθεί στις προηγούμενες αναστηλώσεις, καθώς και τίς δυνατότητες χρήσεως των ύφιστάμενων αρχαίων έντορμιών συνδέσεως των μελών, καθώς και των έντορμιών των 2 προηγούμενων αναστηλώσεων. Η ανάδιάταξη αυτή σκοπό έχει την εύρεση της άρχικης και πραγματικής δομής των επί μέρους τμημάτων του Μνημείου.

Από την μέχρι σήμερα εργασία έχουν προσδιοριστεί οι πραγματικές θέσεις 42 λίθων του Ν. τοίχου, ένω χωρίς να έχει άποσυναρμολογηθεί ό Β. τοίχος, έχουν γίνει όρισμένοι προσδιορισμοί που δείχνουν ότι λίθοι του Ν. τοίχου έχουν τοποθετηθεί στον Βόρειο και οι θέσεις όρισμένων μελών που ανήκουν στον Βόρειο τοίχο δείχνουν ότι δέν έχουν τοποθετηθεί στην σωστή τους θέση. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι ΔΙΠ και, που ό μέν πρώτος (πιθανολογείται

βάσιμα) ότι ανήκει στον Ν. τοίχο, ο δέ δεύτερος είναι τοποθετημένος στην ... σειρά πάνω από τον όρθοστάτη, ενώ ανήκει στην ... σειρά του ίδιου τοίχου.

Και στις 2 προηγούμενες αναστηλώσεις έγινε χρήση νέων έντορμιών συνδέσεως μορφής πί ή διπλού ταῦ, που διανοίχτηκαν για τον σκοπό αυτό στις ύγιεις επιφάνειες του μαρμάρου, καθώς και έντορμιών νέων γομφώσεων σε θέσεις διαφορετικές από τις υπάρχουσες αρχαίες και σε πολλά σημεία κατεστραμμένες. Η διάνοιξη των νέων έντορμιών των 2 αναστηλώσεων έγινε με τρόπο τυχαίο, δηλαδή, δεν κρατήθηκαν κάποιες σταθερές αποστάσεις από τις πλευρές των μελών. Με την αναδιάταξη και την εύρεση των πραγματικών θέσεων των λίθων στά επί μέρους τμήματα του Μνημείου, προκύπτουν ανακολουθίες ως προς την σύμπτωση των έντορμιών οριζοντίων συνδέσεων και γομφώσεων των 2 προηγούμενων αναστηλώσεων στους γειτονικούς λίθους.

Τό γεγονός αυτό γίνεται πρόβλημα από την στιγμή που επιχειρείται η χρήση συνδέσμων και γόμφων τιτανίου στους αναδιαταγμένους λίθους, γιατί:

α) οι έντορμιές των προηγούμενων αναστηλώσεων δεν συμπίπτουν.

β) οι αρχαίες έντορμιές είναι πολύ κατεστραμμένες για να μπορούν να υποδεχθούν τις νέες διατομές από τιτάνιο στην θέση των παλαιών σιδηρών μολυβδοδοχημένων διατομών.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της μορφής είναι η αναδιαταγμένη 1η σειρά λίθων πάνω από τον όρθοστάτη. Καμία από τις προαναφερόμενες έντορμιές δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί, εκτός αν γίνει επέμβαση στο αρχαίο υλικό από την μία πλευρά, αφού γίνει χρήση του μισού της μιας από τις δύο έντορμιές Μπαλάνου που βρίσκονται στην άνω επιφάνεια των 2 λίθων και στην περιοχή έπαφής των 2 μελών.

Άλλος τρόπος οριζόντιας συνδέσεως είναι να γίνει χρήση των αρχαίων έντορμιών, όπου η σύνδεση θα γίνει με σύνδεσμο μορφής πί και με τοποθέτησή του με τα 2 παράλληλα σκέλη κατακόρυφα, αφού γίνει βάθυνση της έντορμίας στα 2 άκρα της και στη συμβολή του μικρού σκέλους του ταῦ με τον κορμό του.

Και στις δύο περιπτώσεις γίνεται απαραίτητη η επέμβαση στο αρχαίο υλικό, προκειμένου να διασφαλιστεί η συνοχή των λίθων μεταξύ τους.

Μία τέτοια δυστυχώς αναγκαία τοποθέτηση στο πρόβλημα αναιρεί μερικά όρισμένες προτάσεις που έγιναν στην μελέτη αποκαταστάσεως του Έρεχθείου, όπου γινόταν πρόβλεψη να μή θιγούν καθόλου οι επινέσεις εδράσεως καί ὡσεως τοῦ ἀρχαίου ὑλικοῦ.

Τό ἴδιο ἀκριβῶς πρόβλημα ὑπάρχει καί γιά τούς ὀρθοστάτες τοῦ Ν. τοίχου. Ἐδῶ οἱ ἐντορμίες τῆς ἀναστηλώσεως Πιττάκη κρίνονται ἀνεπαρκεῖς γιά τήν τοποθέτηση συνδέσμων ἀπό τιτάνιο μορφῆς πῖ, λόγω τοῦ μικροῦ βάθους τῶν παράλληλων σκελῶν τῆς ἐντορμίας. Προκειμένου νά ἐξασφαλιστεῖ ἡ συνοχή τοῦ ἐνός ὀρθοστάτη μέ τόν ἄλλο ἀπαιτεῖται βάθυνση τῶν ἐντορμιῶν κατά μερικά ἑκατοστά, ὥστε ἡ ἀγκύρωση νά γίνει σέ ὑγιές μάρμαρο.

Στίς περιπτώσεις που προαναφέρθηκαν θά ἐπιδιωχθεῖ ἡ ἐλαχιστοποίηση τῶν διαστάσεων πάχους τῶν συνδέσμων ἀπό τιτάνιο, προκειμένου νά ὑπάρξει ἀντίστοιχη μείωση τοῦ ὄγκου τῆς ἐπεμβάσεως στό ἀρχαῖο ὑλικό. Σάν ἐλάχιστη διατομή γιά συνδέσμους μορφῆς πῖ προτείνεται νά χρησιμοποιηθοῦν ράβδοι διατομῆς $\Phi 8$ ἢ $\Phi 10$ χιλιοστών, στούς ὁποίους θά γίνει στροφή τῶν 2 μικρῶν σκελῶν μέ βάση τό min. ἐπιτρεπόμενο ἀπό τούς κανονισμούς (ἀκτίνα στροφῆς $\alpha=25\chi\lambda.$).

5. Ἡ μορφολογία τῶν πλαστικῶν μερῶν τῶν νέων συμπληρωμάτων τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν

Ἐνα σοβαρό ζήτημα εἶναι ἡ ἐμφάνιση τῶν πλαστικῶν στοιχείων ἀπό νέο μάρμαρο που συμπληρώνουν τό ἔλλειπον ὑλικό στά ἀρχιτεκτονικά μέλη. Συγκεκριμένα πρόκειται γιά τά λείβια καί ἰωνικά κυμάτια που ὑπάρχουν σέ ὀρισμένους λίθους τοῦ Ν. τοίχου, στήν περιοχή τῆς Προστάσεως τῶν Κορῶν, στήν ἐπίστεψη τοῦ βάθρου τῶν Κορῶν, στήν ἀνω ἀπόληξη τῶν λίθων τῆς ἐπικρανίτιδας τοῦ Ν. τοίχου κ.λ.π.

Οἱ δύο ἀκραῖες δυνατότητες συμπληρώσεως μέ νέο μάρμαρο τῶν βλαμμένων ἢ χαμένων περιοχῶν στά μέλη τοῦ Έρεχθείου μποροῦν νά συνοψιστοῦν ὡς ἑξῆς:

Συμπλήρωση μέ α) σχηματοποιημένη τή λάξευση τῆς γενικῆς φόρμας τοῦ κυματίου.

Συμπλήρωση μέ β) πλήρη τή λάξευση ὅλων τῶν ἐπαναλαμβανόμενων διακοσμητικῶν στοιχείων στό κυμάτιο, ἀντιγράφοντας στό νέο ὑλικό τήν πλήρη ἀνάπτυξη τῶν διακοσμητικῶν μοτίβων ὅπως ἐμφανίζονται στήν ἀρχική κατασκευή.

Ἡ πρώτη τεχνική ἐφαρμόστηκε κατὰ κόρο στήν ἀναστήλωση Μπαλάνου. Τό πρόβλημα πού προκύπτει ἀπό τήν ἐφαρμογή αὐτῆς τῆς τεχνικῆς εἶναι καθαρά αἰσθητικό. Ἐνῶ ἡ διάκριση τοῦ ἀρχαίου ἀπό τό νέο ὑλικό εἶναι ἰδιαίτερα σαφές, ὅμως ἐξ ἴσου ἔντονη εἶναι καί ἡ μορφολογική ἀντιπαράθεση τῆς φόρμας τοῦ νέου μέ τό ἀρχαῖο ὑλικό.

Ἄν γίνει δέ ἐφαρμογή τῆς δεύτερης τεχνικῆς, τότε ἀντιγράφεται πιστά ἡ μορφή τοῦ ἀρχαίου κυματίου στό νέο μάρμαρο. Στήν περίπτωση αὕτη γίνεται πλήρης μορφολογική ταύτιση τοῦ παλίου μέ τό νέο. Ὑπάρχει, βέβαια, γιά ὀρισμένο χρονικό διάστημα ἡ διαφοροποίηση τοῦ ὑλικοῦ, πού προκύπτει ἀπό τόν διαφορετικό χρόνο γηράνσεως τῶν παρατιθέμενων στοιχείων. Ἐδῶ ὅμως πρέπει νά ἐξεταστεῖ σοβαρά τό ἐνδεχόμενο τῆς μελλοντικῆς συγχίσεως, πρᾶγμα πού μπορεῖ σήμερα νά διαπιστώσει κανεῖς σέ κομμάτια τῆς ἀναστηλώσεως Μπαλάνου, πού δέν διαφέρουν οὐσιαστικά ἀπό τό ἀρχαῖο ὑλικό, λόγω τῆς 70χρονης ἐπιφανειακῆς ἀλλοιώσεώς τους.

Ἀνάμεσα στίς δύο ἀκραῖες περιπτώσεις μπορεῖ νά ἀναζητηθεῖ ἡ μέθοδος τῆς λαξεύσεως τῶν νέων συμπληρωμάτων πού περιέχουν πλαστικά στοιχεῖα. Γιά τό συγκεκριμένο ζήτημα εἶχε ὑποβληθεῖ καί παλαιότερα σχετική ἐκθεση (Σεπτέμβριος '80). Συνοψίζοντας τά συμπεράσματα τῆς ἐκθέσεως ἐκείνης εἶναι δυνατό νά ἀναφεροῦν σύντομα τά ἑξῆς:

α) Εἶναι σκόπιμο νά γίνει λάξευση τῶν διακοσμητικῶν μοτίβων στά λέσβια καί ἰωνικά κυμάτια στά νέα συμπληρώματα.

β) Τό τελικό ἀποτέλεσμα τῆς ἐμφανίσεως στό νέο ὑλικό νά ἔχει τίς ἰδιότητες:

1. Μορφολογία πού ἐκφράζει μία γενική συνθετική ἀντίληψη ὅμοια μέ τήν τῶν ἀρχικά διακοσμημένων κυματίων.

2. Τεχνική πού διαφοροποιεῖται μέ εὐκρίνεια ἀπό τήν ἀντίστοιχη αὐθεντική κατάσταση.

Μία τέτοια σχέση τοῦ νέου πρὸς τό παλιό ἐναρμονίζεται οὐσιαστικά καί μέ τό ἄρθρο 12 τοῦ Χάρτη τῆς Βενετίας.

Τέτοιου εἶδους ἐφαρμογές ἔχουν γίνει σέ περιορισμένη κλίμακα στό Ἐρέχθειο καί συγκεκριμένα στούς λίθους μέ α.ά. 72 καί 62 τοῦ Ν. τοίχου, ὅπου λαξεύτηκαν λέσβια καί ἰωνικά κυμάτια σέ νέο μάρμαρο μέ βάση τίς ἀπόψεις πού διατυπώνονται στίς ξ α καί β 1,2 (βλ.

φωτ. ...,...), χωρίς ακόμη νά έχουν ένσωματωθεῖ ὀριστικά στό Μνη-
μεῖο.

6. Ἐγκατάσπαρτα μέλη ἢ θραύσματα μελῶν πού ἀνήκουν στό Ἑρέχθειο

Μέχρι σήμερα ἔχει γίνεи προσδιορισμός πάνω ἀπό 50 μικρῶν ἢ
μεγάλων κομματιῶν ἀπό ἀρχιτεκτονικά μέλη πού ἀνήκουν στό Ἑρέχθειο.
Σέ μερικά ἀπό αὐτά ἔχει προσδιοριστεῖ ἡ ἀρχική τους θέση, σέ ἄλλα
ἡ περιοχή τοῦ Μνημεῖου στήν ὁποία ἀνήκουν καί ἄλλων εἶναι ἀγνωστή
ἡ θέση ένσωματώσεώς τους. Γιά τήν τρίτη ὁμάδα εἶναι δύσκολος ὁ
προσδιορισμός τῆς ἀρχικῆς θέσεως γιά 2 λόγους:

α) Ὑποκειμενικοὶ λόγοι, πού ὀφείλονται στήν δυνατότητα ἐκτιμή-
σεως τῶν τυχαία θραυσμένων ἐπιφανειῶν καί τῆς εὐρέσεως τῶν ἀντί-
στοιχων θέσεων ένσωματώσεώς στά ἀρχιτεκτονικά μέλη.

β) Ἀντικειμενικοὶ λόγοι, πού ὀφείλονται στίς ἀλλοιώσεις πού
ἔγιναν ἀπό μεταγενέστερες λαξεύσεις καί ἐπεμβάσεις στά μέλη τοῦ
Ἑρεχθείου, κυρίως κατά τήν ἀναστήλωση Μπαλάνου.

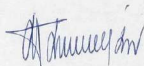
Τό ὕλικό ἀναζητεῖται κυρίως στήν περιοχή τοῦ Βράχου τῆς Ἀ-
κροπόλεως καί ἰδιαίτερα στήν γύρω ἀπό τό Ἑρέχθειο περιοχή. Πρός
τοῦτο, κατόπιν ἀδείας τῆς Ἐφορείας Ἀκροπόλεως καί σχετικῆς ἐγ-
κρίσεως ἀπό τόν κ. Ἰω. Τραυλό, γίνεται τό ἀνοιγμα τοῦ τελευταίου
γύρω ἀπό τό Ἑρέχθειο λιθοσωροῦ πού βρίσκεται μπροστά ἀπό τό ΒΔ.
τοῦ Ἑρεχθείου ἐργαστήριο-στέγαστρο καί ἤδη γίνεται ἡ διαλογή τοῦ
ὕλικου μέ προσδιορισμούς κυρίως τῆς 2ης καί τῆς 3ης περιπτώσεως,
πού λίγο πρὶν ἀναφέρθηκε.

Ἐκτός ὅμως ἀπό τά ἐλεύθερα ἐγκατάσπαρτα κομμάτια ὑπάρχουν
καί ὀρισμένα "ἐγκλωβισμένα" σέ μεταγενέστερα **τειχίσματα**, πού ἔγι-
ναν μετά τίς μεγάλες ἀνασκαφές στήν Ἀκρόπολη στό τέλος τοῦ 19ου
αἰώνα. Ἰδιαίτερα **ἐπισημαίνεται** ὅτι θραύσματα ἀπό ἀρχιτεκτονικά
μέλη τοῦ Ἑρεχθείου ἔχουν ένσωματωθεῖ στοὺς ἀναλημματικούς τοί-
χους πού βρίσκονται παρὰ τήν ΒΑ. Μυκηναϊκή εἴσοδο τῆς Ἀκροπόλεως.

Τά μέλη αὐτά θά ἔπρεπε κανονικά νά ἀφαιρεθοῦν καί νά ἀντικα-
τασταθοῦν μέ σύγχρονο ὕλικό. Χωρίς νά εἶναι σίγουρο ἂν τό πρακτι-
κό ὄφελος θά εἶναι ἰδιαίτερα μεγάλο, ὅμως δέν εἶναι σωστό νά μή
μελετηθοῦν καί τά θραύσματα αὐτά, ἀφοῦ σήμερα μόνο μᾶς δίνεται

ή δυνατότητα _ολοκληρωμένης μελέτης των τμημάτων του Έρεχθείου.
Ακόμη κι αν ισχύουν οι λόγοι των ξ α και β , τίποτα δεν αποκλεί -
ει στο μέλλον ένα προσδιορισμό της πραγματικής θέσεώς τους από
άλλους μελετητές.

Αθήνα, Ιανουάριος 1981

Α. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ